

VALIDACIJA SKALE SUOČAVANJA SA STRESOM KOD DJECE

ANITA VULIĆ-PRTORIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 159.07
Stručni članak
Professional paper

Primljeno
: 1998-02-13
Received

U radu je prikazana Skala suočavanja sa stresom kod djece koja je prevedena verzija skale *The Schoolagers' Coping Strategies Inventory* autorice Nancy Ryan-Wenger (1990), analiza čestica i faktorska struktura skale.

Nakon kritičkog osvrtu date su preporuke za daljnja istraživanja na tom području, te upotrebu skale.

KLJUČNE RIJEČI: skala suočavanja sa stresom, djeca, psihometrijske karakteristike

1. Uvod

Jedan od osnovnih preduvjeta pri istraživanju neke pojave u psihologiji je postojanje psihometrijski provjerenog instrumenta za mjerenje te pojave. Nakon što se u posljednjih desetak godina počela posvećivati zaslužena pažnja stresnim događajima u životu djece i strategijama koje djeca koriste u suočavanju s tim događajima, nastala je i potreba za konstrukcijom instrumenata za mjerenje ovih koncepata. U nedostatku teorija koje bi objasnile procese reagiranja na stres u djetinjstvu istraživači su uglavnom ostajali u okvirima teorija suočavanja u odrasloj dobi. Stoga su i prve skale za djecu bile konstruirane po uzoru na skale suočavanja kod odraslih. Ubrzo se međutim pokazalo da je taj postupak prilično neprimjeren. Npr. Band i Weisz

(1988) su ustanovili da se čak 40% oblika suočavanja koja su opisivala djeca ne može uklopiti u kategorije koje su vrijedile za odrasle.

Danas se u literaturi iz ovog područja najčešće spominje nekoliko skala: skala dispozicijskih i situacijskih oblika suočavanja - *Children's Coping Strategies Checklist (CCSC)* Ayersa i sur. (1996); skala suočavanja koju su konstruirali Brodzinsky i sur. (1992) *Coping Scale for Children and Youth (CSCY)*; skala suočavanja namijenjena adolescentima *A-Cope* autora Pettersona i McCubbina (1987, prema Copeland i Hess 1995); skala suočavanja za djecu osnovnoškolske dobi *Schoolagers' Coping Strategies Inventory (SCSI)* autorice Ryan-Wenger (1990); skala suočavanja za djecu i adolescente *Kidcope* Spirita i sur. (1994), i dr. Većina tih skala sastoji se od tvrdnji koje po svom sadržaju pokrivaju neke od dimenzija suočavanja: aktivne i pasivne strategije suočavanja, strategije usmjerene na emocije i strategije usmjerene na problem, situacijsko i dispozicijsko suočavanje (Vulić-Prtorić, 1998). Kako je broj čestica koje predstavljaju različite tipove suočavanja u tim skalama uglavnom malen (1 do 5 čestica), provjera metrijskih karakteristika na drugim uzorcima ili u različitim situacijama obično ne potvrđuje nalaze koje dobivaju autori. U tom smislu može se izdvojiti skala koju predlažu Ayers i suradnici (1996) koja ispituje i dispozicijske i situacijske oblike suočavanja, a koja se temelji i na dobro razrađenom teorijskom modelu.

U našoj zemlji se trenutačno koriste dvije skale suočavanja kod djece. Prva je usmjerena na situacijsko suočavanje: *Skala suočavanja sa stresom zbog loše ocjene u školi* autorica Brdar i Rijavec (1997), a druga na dispozicijsko: skala strategija suočavanja autorice Nancy Ryan-Wenger (1990) koja je prevedena i primjenjivana u istraživanjima koja su u Hrvatskoj tijekom 1992. i 1993. godine provodili Zavod za školstvo i Ured UNICEF-a u Zagrebu, a u sklopu programa psihosocijalne pomoći djeci stradaloj u ratu.

Cilj ovog rada je provjera primjenjivosti skale suočavanja autorice Nancy Ryan-Wenger na našoj populaciji djece, budući da do sada nisu objavljeni podaci o psihometrijskim karakteristikama ove skale.

2. Prikaz skale suočavanja sa stresom za djecu - SCSI

Skala suočavanja sa stresom autorice Ryan-Wenger (1990) *Schoolagers' Coping Strategies Inventory (SCSI)* je skala općih strategija suočavanja, a namijenjena je djeci u dobi od 8 do 12 godina. Prema uputi djeca odgovaraju na pitanje koliko često koriste određene strategije u "situacijama kada se osjećaju loše, nervozno ili zabrinuto", te koliko im te strategije pomognu da se

osjećaju bolje. Skala se sastoji od 26 tvrdnji koje djeca procjenjuju s obzirom na dva kriterija: čestinu korištenja aktivnosti opisane tvrdnjom (subskala frekvencije) i s obzirom na to koliko im opisana strategija pomaže (subskala efikasnosti). Procjena se vrši na skali Likertovog tipa od 0 = *nikada to ne radim* do 3 = *skoro uvijek to radim* za subskalnu frekvencije i 0 = *nikada to ne radim* do 3 = *puno mi pomogne* za subskalnu efikasnosti. Rezultat se određuje zbrajanjem procjena na svih 26 tvrdnji na svakoj subskali pojedinačno. Na subskali frekvencije i subskali efikasnosti minimalni mogući rezultat iznosi 0, a maksimalni 78. Ukupni rezultat određuje se zbrajanjem procjena na subskali frekvencije i subskali efikasnosti za svaku česticu. Stoga minimalni rezultat na skali zajedničkih rezultata (TOTAL) iznosi 0, a maksimalni 156. Analiza rezultata vrši se zasebno za svaku subskalnu, te za ukupni rezultat. Tvrdnje u skali opisuju 13 različitih kategorija suočavanja: socijalnu podršku, izbjegavanje, izražavanje emocija, distrakciju, kognitivne strategije, agresivno ponašanje, tjelesne aktivnosti, izolaciju, verbalnu agresiju, relaksaciju, molitvu, ponašanja koja predstavljaju neku naviku i ostala ponašanja koja nisu drugdje svrstana (npr. "*Kažem da mi je žao*" ili "*Kažem istinu*"). Autorica izvještava o adekvatnoj internoj konzistentnosti skale (Cronbach alpha = .79) i zadovoljavajućoj test-retest pouzdanosti (.73 do .82). Konstruktiva valjanost potvrđena je značajno manjim rezultatima na skali kod djece izložene manjem broju stresnih događaja u usporedbi s djecom koja se moraju suočavati s brojnim stresnim situacijama (bolest, obiteljski problemi, socio-ekonomski problemi i sl.).

3. Metoda

Ispitanici

U ispitivanje su uključena 232 učenika petih razreda dviju osnovnih škola u Požegi: 108 dječaka i 123 djevojčice. Učenici petih razreda odabrani su u svrhu šireg istraživanja o teškoćama prilagodbe djece pri prijelazu sa razredne na predmetnu nastavu.

Postupak

Ispitivanje je provedeno grupno, u vrijeme odvijanja redovite nastave. Uputu je psiholog čitao naglas, te dao djeci nekoliko primjera kao ilustraciju postupka odgovaranja na upitnik. Ispitivanje je trajalo 15 do 20 minuta. Osim skale suočavanja sa stresom učenici su ispunjavali i upitnik anksioznosti,

depresivnosti i samopoštovanja. Ispitivanje je provedeno u više navrata, a skala suočavanja primijenjena je zasebno, na kraju istraživanja.

4. Rezultati i diskusija

Prvi korak pri provjeri metrijskih karakteristika skale autorice Ryan Wenger (1990) *Schoolagers' Coping Strategies Inventory (SCSI)* na našem uzorku bio je utvrđivanje pouzdanosti za svaku subskalau. SCSI je skala samoprocjene koja daje rezultate o tipu, frekvenciji i efikasnosti strategija suočavanja kod djece i adolescenata. Autorica predlaže analizu rezultata za svaku skalu posebno jer se na taj način dobiva informacija o tome koju strategiju djeca najčešće koriste i koja strategija suočavanja im najviše pomaže, dok zajednički rezultat iz te dvije skale predstavlja konstrukt strategija suočavanja sa stresom. Već na početku nameće se pitanje opravdanosti zbrajanja rezultata dobivenih na subskali frekvencije i subskali efikasnosti, odnosno značenje rezultata na skali TOTAL dobiveno tim postupkom. Npr. jedan učenik može procijeniti da "skoro uvijek": "Gleda TV ili sluša glazbu" u situacijama kad je napet, nervozan i zabrinut i da stoga na subskali frekvencije dobije 3 boda, ali na subskali efikasnosti on istu tu tvrdnju može procijeniti kao manje efikasnu i dobiti 1 bod. Drugi pak učenik može reći da samo ponekad gleda TV ili sluša glazbu u situacijama kad je napet, nervozan ili zabrinut (=1 bod na subskali frekvencije), ali da mu upravo ta aktivnost ipak tada puno pomogne (=3 boda na subskali efikasnosti). U oba slučaja ukupni rezultat na skali TOTAL iznosit će 4 boda premda njegova interpretacija nikako nije identična. Na žalost, autorica u svom radu (Ryan-Wenger, 1990) ne daje objašnjenje za taj postupak formiranja jedinstvene mjere suočavanja. U tom kontekstu posebno je nejasno značenje rezultata na skali TOTAL kada se naglašava da upravo razlika u rezultatima koje neko dijete dobije na subskali efikasnosti i subskali frekvencije može biti povod za uključivanje u terapiju (Sharter i Ryan-Wenger, 1991). Od ranije navedenih skala jedino *Kidcope* Spirita i sur. (1994) ima pored subskale frekvencije i subskalau efikasnosti. Autori predlažu obradu i interpretaciju rezultata zasebno za svaku skalu, premda u svojim istraživanjima uglavnom koriste samo subskalau frekvencije (Spirito i sur. 1994, 1995, 1996).

Iz navedenih razloga analiza skale SCSI u ovom radu provedena je za subskalau frekvencije i subskalau efikasnosti ponaosob.

Tablica 1. *Sadržaj skale strategija suočavanja SCSi i prosječne korelacije tvrdnji s rezultatom na subskali frekvencije (SF) i subskali efikasnosti (SE)*

R.br	TVRDNJE	SF*	SE**
		r_{IT}	r_{IT}
1.	Budem sam	.093	.262
2.	Grizem nokte ili "lomim" zglobove na rukama	.213	.105
3.	Zagrlim svog kućnog ljubimca ili plišanu igračku	.271	.269
4.	Plačem ili se osjećam tužnim	.313	.372
5.	Sanjarim	.377	.331
6.	Činim nešto u vezi s tim događajem	.154	.141
7.	Radim poslove oko kuće	.218	.243
8.	Nešto crtam, pišem ili čitam	.299	.294
9.	Jedem ili pijem	.337	.329
10.	S nekim se posvađam	.302	.289
11.	Razbjesnim se	.377	.286
12.	Udaram, bacam ili lomim stvari	.211	.244
13.	Nekog zadirkujem	.246	.165
14.	Igram se	.426	.357
15.	Molim se	.183	.182
16.	Otrčim ili odem	.273	.303
17.	Kažem da mi je žao ili kažem istinu	.191	.322
18.	Spavam ili prilegnem	.351	.357
19.	Razgovaram sam sa sobom	.339	.256
20.	Razgovaram s nekim drugim	.253	.346
21.	Razmišljam o tome	.333	.367
22.	Pokušavam to zaboraviti	.198	.271
23.	Pokušavam se opustiti, ostati miran	.321	.342
24.	Šetam, trčim ili vozim bicikl	.379	.436
25.	Gledam TV ili slušam glazbu	.349	.314
26.	Vičem ili vrištim	.280	.202

*SF = Subskala frekvencije ** SE = Subskala efikasnosti

U Tablici 1. prikazan je sadržaj skale SCSi te prosječne korelacije pojedinih tvrdnji s ukupnim rezultatom na subskali frekvencije i subskali efikasnosti. U subskali frekvencije i subskali efikasnosti 14 od 26 čestica imaju

povezanost s ukupnim rezultatom manju od 0.30. Radi se o niskim, ali ipak očekivanim koeficijentima korelacije s obzirom da su u ovaj upitnik uključene tvrdnje koje opisuju 13 različitih i ne tako jasno definiranih tipova strategija suočavanja. Svaki tip predstavljen je jednom do dvije tvrdnje pa je i ukupni rezultat entitet čija je unutrašnja struktura relativno heterogena. Stoga je u ovim uvjetima nerealno očekivati da korelacije pojedinih čestica s ukupnim rezultatom budu drugačije od dobivenih.

Postupak koji slijedi nakon ovakvih rezultata je izdvajanje čestica koje imaju izrazito nisku korelaciju s ukupnim rezultatom kako bi se povećala interna konzistencija ukupne skale. U ovom slučaju to je tvrdnja pod rednim brojem 1. - *Budem sam*, pod rednim brojem 2. *Grizem nokte ili "lomim" zglobove na rukama*, (ovu tvrdnju je u daljnjoj primjeni neophodno jezično prilagoditi), pod rednim brojem 6. *Činim nešto u vezi s tim događajem*, i pod rednim brojem 15. *Molim se*. Međutim kako navedene tvrdnje opisuju važne aspekte suočavanja kod djece (npr. tvrdnju *Molim se* djeca procjenjuju kao najefikasniju strategiju suočavanja sa stresom) opravdanije ih je zadržati i njihovu upotrebljivost provjeriti na drugim, većim uzorcima djece različite dobi.

Tablica 2. *Aritmetičke sredine, standardne devijacije i Cronbachovi alfa koeficijenti subskala na skali suočavanja za djecu (SCSI)*

Uzorak	Subskala	N	M	SD	Cronbach alpha
DJECE U HRVATSKOJ	SF*		35.4	8.85	.75
	SE**	232	39.1	9.25	.76
U ISTRAŽIVANJU RYAN-WENGER	SF*		30.7	8.90	.76
	SE**	242	35.1	10.00	.77

Kazalo:

* SF = Skala frekvencije

** SE = Skala efikasnosti

Pouzdanost svake subskale (Tablica 2.) određena je pomoću Cronbachovih alfa koeficijenata koji za Subskalu frekvencije iznosi 0.75, a Subskalu efikasnosti 0.76. Iz Tablice 2. također možemo vidjeti da su navedeni

rezultati dobiveni na našem uzorku u skladu s rezultatima koje je dobila i autorica skale na uzorku djece iste dobi (Ryan-Wenger, 1990).

U daljnjoj analizi provjerena je faktorska struktura skale SCSI. Autorica navodi da iako čestice u skali opisuju 13 kategorija strategija suočavanja, ne može se očekivati da će se faktorskom analizom izolirati upravo te kategorije, jer je broj čestica po kategoriji premalen. Nakon provedene faktorske analize na zajedničke komponente ona dobiva 8 faktora za svaku subskalu s karakterističnim korijenima većim od 1.00. Količina zajedničke objašnjene varijance kretala se od 57 do 59%. Na subskali efikasnosti autorica izdvaja prva dva faktora koje naziva generalno suočavanje i Acting out, ali ne daje podatke o česticama za svaki faktor. Autorica smatra da SCSI treba tretirati kao jednofaktorski instrument jer je količina objašnjene varijance za svaki faktor minimalna (10 do 17%), te da instrument pokazuje velike razlike primjenom na različitim uzorcima. Kao argument za ovakvu odluku Ryan-Wenger spominje teorijske i praktične spoznaje o suočavanju kao konstrukt heterogene unutrašnje strukture. Budući da bi se ovaj problem ipak lakše mogao riješiti unošenjem u skalu većeg broja čestica za pojedine tipove strategija suočavanja, te da u većini skala za mjerenje suočavanja autori dobivaju prepoznatljivu i interpretabilnu višefaktorsku strukturu, ovaj argument je teško prihvatljiv.

U tu svrhu je na matrici korelacija između svih tvrdnji obavljena faktorska analiza na zajedničke faktore uz Varimax rotaciju. Prema kriteriju Scree testa na subskali frekvencije izolirana su 4 faktora koja objašnjavaju 25.2% zajedničke varijance (Tablica 3). Od ukupno 26 čestica 4 čestice (pod rednim brojem 1, 2, 18 i 22 u Tablici 1.) ne pokazuju značajna faktorska opterećenja (>0.30) niti na jednom faktoru. Svaki faktor sadržajno predstavlja kombinaciju 2 do 4 različita tipa suočavanja. Prvi faktor obuhvaća 7 čestica koje imaju zasićenje ovim faktorom veće od 0.30, a opisuje strategije suočavanja koje predstavljaju pokušaje djeteta da izbjegne razmišljati o problemu koristeći različite oblike distrakcije poput gledanja TV, igranja, šetnje i sl., ali i strategije suočavanja putem izražavanja emocija u interakciji s drugima. Ovaj faktor se uvjetno može nazvati distrakcija.

Drugi faktor uključuje 6 čestica i mogao bi se interpretirati kao izražavanje emocija prema obuhvaća i strategije izbjegavanja.

Treći faktor od 5 čestica primarno odražava podršku (na socijalnom, emocionalnom i duhovnom planu), dok 4 čestice posljednjeg faktora upućuju na opće kognitivne aktivnosti i one kojima je cilj izbjegavanje.

Tablica 3. Rezultati analize na zajedničke faktore uz Varimax rotaciju subskale frekvencije

ČESTICE	F1	F2	F3	F4	h ²
Nešto crtam, pišem ili čitam	.304				.047
Jedem ili pijem	.539				.222
S nekim se posvađam	.358	.333			.297
Nekog zadirkujem	.376				.353
Igram se	.600				.283
Šetam, trčim ili vozim bicikl	.542				.247
Gledam TV ili slušam glazbu	.500				.194
Plačem ili se osjećam tužnim		.514			.188
Razbjesnim se		.605			.351
Udaram, bacam ili lomim stvari		.458			.269
Otrčim ili odem		.409			.401
Razgovaram sam sa sobom		.537			.226
Vičem ili vrištim		.528			.259
Zagrlim svog kućnog ljubimca ili plišanu igračku			.508		.393
Radim poslove oko kuće			.421		.265
Molim se			.481		.182
Kažem da mi je žao ili kažem istinu			.344		.187
Razgovaram s nekim drugim			.346		.196
Sanjarim				.452	.332
Činim nešto u vezi s tim događajem				.486	.215
Razmišljam o tome				.388	.223
Pokušavam se opustiti, ostati miran				.367	.081
Budem sam					.243
Grizem nokte ili "lomim" zglobove na rukama					.319
Spavam ili prilegnem					.263
Pokušavam to zaboraviti					.291
Eigen vrijednost	2.01	2.02	1.32	1.18	
% objašnjene varijance	7.7	7.8	5.1	4.6	25.2

Napomena: Navedene su saturacije od 0.30 i veće

Tablica 4. Rezultati analize na zajedničke faktore uz Varimax rotaciju subskale efikasnosti

ČESTICE	F1	F2	h ²
Zagrlim svog kućnog ljubimca ili plišanu igračku	.308		.105
Radim poslove oko kuće	.389		.086
Nešto crtam, pišem ili čitam	.472		.110
Jedem ili pijem	.364		.247
Igram se	.498		.148
Kažem da mi je žao ili kažem istinu	.545		.031
Spavam ili prilegnem	.396		.152
Razgovaram s nekim drugim	.451		.227
Razmišljam o tome	.410		.169
Pokušavam se opustiti, ostati miran	.472		.253
Šetam, trčim ili vozim bicikl	.549		.370
Gledam TV ili slušam glazbu	.412		.281
Plačem ili se osjećam tužnim		.459	.094
S nekim se posvađam		.499	.248
Razbjjesnim se		.608	.069
Udaram, bacam ili lomim stvari		.529	.181
Nekog zadirkujem		.303	.305
Otrčim ili odem		.409	.183
Razgovaram sam sa sobom		.396	.164
Vičem ili vrištim		.417	.207
Budem sam			.185
Grizem nokte ili "lomim" zglobove na rukama			.114
Sanjarim			.225
Činim nešto u vezi s tim događajem			.312
Molim se			.176
Pokušavam to zaboraviti			.174
Eigen vrijednosti	2.69	2.13	
% objašnjene varijance	10.3	8.2	18.5

Napomena: Navedene su saturacije od 0.30 i veće

Faktorskom analizom subskale efikasnosti dobivena su dva faktora koja objašnjavaju 18.5% zajedničke varijance (Tablica 4.) i koji po svom sadržaju

odgovaraju faktorima koje je opisala Ryan-Wenger (1990): na prvom faktoru zadovoljavajuće zasićenje ima 12 čestica koje obuhvaćaju više tipova strategija suočavanja i Ryan-Wenger ga naziva generalne strategije suočavanja. Radi se uglavnom o česticama koje su u faktorskoj analizi Subskale frekvencija imale zasićenje na prvom faktoru (distrakcija) i trećem faktoru (podrška).

Drugi faktor obuhvaća 8 čestica i može se opisati kao faktor verbalnog i motoričkog izražavanja emocija, a uključuje svih 6 čestica drugog faktora (izražavanje emocija) na subskali frekvencije.

Cjelovitiji uvid u strukturu cjelokupne skale SCSi daje matrica korelacija među faktorima dobivenim za svaku subskalnu (Tablica 5.). Uočljiva je visoka i značajna korelacija između naprijed opisanih faktora iz dvije subskale koji sadrže iste čestice.

Tablica 5. Matrica korelacija među faktorima

FAKTOR	F1	F2	F3	F4	F1	F2
<i>Subskala frekvencije</i>						
Faktor 1. Distrakcija	1.00					
Faktor 2. Izražavanje emocija	.25*	1.00				
Faktor 3. Podrška	.25*	.09	1.00			
Faktor 4. Izbjegavanje	.25*	.22*	.24*	1.00		
<i>Subskala efikasnosti</i>						
Faktor 1. Opće strategije suočavanja	.54*	.13*	.55*	.33*	1.00	
Faktor 2. Izražavanje emocija	.33*	.68*	.13	.17*	.21*	1.00

* $p < .05$

U Tablici 6. navedene su psihometrijske karakteristike čestica koje čine svaki od navedenih faktora u subskali efikasnosti i subskali frekvencije. Pouzdanost je određena pomoću Cronbachovih alfa koeficijenata, a vrijednosti se kreću od 0.53 za četvrti faktor subskale frekvencije (izbjegavanje) do 0.73 za prvi faktor subskale efikasnosti (generalne strategije suočavanja). Dobiveni koeficijenti pouzdanosti komparabilni su s alfa koeficijentima ostalih skala suočavanja sa stresom istog ili sličnog broja čestica u subskalama. Ipak autori (prema Ayers i sur. 1996) upozoravaju na oprez budući da pouzdanost mjerena alfa koeficijentom opada s padom broja čestica. Stoga preporučuju povećanje broja čestica (oko 10) za svaki tip suočavanja i procjenjuju da bi se tada koeficijent pouzdanosti povećao na .69 do .88.

Tablica 6. *Aritmetičke sredine, standardne devijacije i Cronbachovi alfa koeficijenti faktora u subskali frekvencije i subskali efikasnosti*

FAKTORI	Broj čestica	M	SD	alfa
<u>Subskala frekvencije</u>				
Faktor 1. Distrakcija	7	12.05	3.59	.67
Faktor 2. Izražavanje emocija	6	4.37	3.09	.68
Faktor 3. Podrška	5	8.59	2.96	.55
Faktor 4. Izbjegavanje	4	5.83	2.56	.53
<u>Subskala efikasnosti</u>				
Faktor 1. Opće strategije suočavanja	12	23.49	5.96	.73
Faktor 2. Izražavanje emocija	8	6.62	3.64	.65

Faktorskom analizom drugog reda provjereno je da li se, unatoč pojave većeg broja faktora, može govoriti o jednoj nadređenoj dimenziji koja je u osnovi obje subskale. Rezultati faktorske analize matrice korelacija između faktora prvog reda (Tablica 7.) pokazuju postojanje jednog faktora drugog reda koji objašnjava 31.42% zajedničke varijance, što potkrepljuje pretpostavku da ova skala mjeri nešto različite primarne dimenzije zajedničke domene suočavanja sa stresom.

Tablica 7. *Rezultati analize zajedničkih faktora drugog reda skale suočavanja sa stresom SCS1*

	faktorska zasićenja	h ²
<u>Subskala frekvencije</u>		
Faktor 1.	.602	.362
Faktor 2.	.563	.318
Faktor 3.	.472	.223
Faktor 4.	.407	.165
<u>Subskala efikasnosti</u>		
Faktor 1.	.665	.441
Faktor 2.	.612	.375
Eigen vrijednosti	1.89	
% objašnjene varijance	31.42	

Autorica predlaže i kvalitativnu analizu skale po česticama kako bi se utvrdilo koje strategije djeca u ispitivanu uzorku preferiraju, te koje procjenjuju efikasnijima.

Uvidom u aritmetičke sredine za svaku česticu bilo je moguće utvrditi koje strategije suočavanja djeca u našem uzorku najčešće koriste, a koje su im od najveće pomoći u stresnim situacijama. Od 26 opisanih strategija u upitniku SCSI najčešće korištene su strategije opisane u sljedećim tvrdnjama:

1. *Gledam TV ili slušam glazbu* (M=2.28),
2. *Šetam, trčim ili vozim bicikl* (M=2.23),
3. *Igram se* (M=2.07),
4. *Kažem da mi je žao ili kažem istinu* (M=2.00),
5. *Nešto crtam, pišem ili čitam* (M=1.99),
6. *Molim se* (M=1.94).

Strategije koje najviše pomažu djeci u stresnim situacijama su opisane sljedećim tvrdnjama:

1. *Molim se* (M=2.28),
2. *Šetam, trčim ili vozim bicikl* (M=2.24),
3. *Igram se* (M=2.22),
4. *Kažem da mi je žao ili kažem istinu* (M=2.21),
5. *Nešto crtam, pišem ili čitam* (M=2.12),
6. *Gledam TV ili slušam glazbu* (M=2.11)

Kao što vidimo u svim slučajevima osim kod strategije *Molim se* postoji podudarnost između čestoće korištenja i procjenjene efikasnosti strategije.

Međutim, pokušaj da dalje interpretiramo dobivene rezultate mogao bi odvesti u krivu smjeru: naprijed navedene strategije predstavljaju tzv. distrakcije, tj. ona ponašanja koja imaju za cilj izbjegavanje razmišljanja i djelovanja u stresnoj situaciji kroz zaokupljenost nekim drugim aktivnostima. Češće se javljaju kod one djece koja procjenjuju da nemaju kontrolu nad situacijom i da ne mogu utjecati na daljnje odvijanje događaja. U svjetlu ranije opisanih modela distrakcije možemo ubrojiti u pasivne, na emocije usmjerene oblike suočavanja sa stresom iz grupe sekundarne kontrole. Ovakvi oblici suočavanja češće se sreću u grupama djece s emocionalnim problemima. Dobiveni rezultat mogao bi nas navesti na zaključak da djeca u ovom uzorku uglavnom koriste pasivne oblike suočavanja, budući da u skali nedostaju tvrdnje koje bi predstavljale aktivno i na problem usmjereno suočavanje. Tvrdnje "Razgovaram s nekim drugim" ili "Razmišljam o tome" ili pak "Razgovaram s nekim drugim" nejasne su u pogledu intencije i cilja aktivnosti koju opisuju, što je važan uvjet da bismo govorili o strategijama aktivnog suočavanja.

Zaključak

Skala suočavanja sa stresom za djecu autorice Ryan-Wenger je instrument za procjenu frekvencije i efikasnosti strategija suočavanja koje djeca koriste u stresnim situacijama. Na osnovi rezultata provedenih analiza može se zaključiti da se radi o skali slabijih psihometrijskih kvaliteta. Faktorskom analizom dobiveni su faktori koje je teže interpretirati jer obuhvaćaju čestice koje po svom sadržaju opisuju različite dimenzije suočavanja. Kao glavni nedostaci skale pokazalo se sljedeće:

1. premalen broj čestica za pojedine dimenzije suočavanja, te potpuno izostavljanje tvrdnji koje opisuju aktivne oblike suočavanja i strategije suočavanja usmjerene na problem;

2. nedovoljno je argumentirano korištenje i interpretacija skale kao jednofaktorskog instrumenta, što su pokazali i rezultati provedenih analiza u ovom radu, kao i dosadašnja istraživanja.

Budući da bi pokušaj da se ovi nedostaci korigiraju zahtijevao veće zahvate (jezična prilagodba tvrdnji, povećanje opsega skale i sl.), preporuča se konstrukcija nove skale suočavanja sa stresom koja će predstavljati valjan i pouzdan, multidimenzionalan i interpretabilan instrument za mjerenje suočavanja kod djece.

Do izrade jednog takvog instrumenta moguće je koristiti skalu SCSI, ali uzimajući u obzir navedene nedostatke

Literatura

- AYERS T.S., SANDLER I.N., WEST S.G., ROOSA M.W. (1996) A dispositional and situational assessment of children's coping: testing alternative models of coping, *Journal of Personality*, Vo. 64, No.4, 924-958.
- BAND E.B., WEISZ J.R. (1988) How to feel better when it feels bad: children's perspectives on coping with everyday stress, *Developmental Psychology*, Vol.24, No 2., 347-253.
- BRDAR I., RIJAVEC M. (1997) Suočavanje sa stresom zbog loše ocjene - konstrukcija upitnika, *Društvena istraživanja*, Vol. 30-31, br. 4-5, 599-617.
- BRODZINSKY D.M., ELIAS M.J., STEIGER C., SIMON J., GILL M., HITT J.C. (1992) Coping Scale for Children and Youth: scale development and

- validation, *Journal of Applied Developmental Psychology*, Vol.13, 195-214.
- COPELAND E.P., HESS R.S. (1995) Differences in young adolescents' coping strategies based on gender and ethnicity, *Journal of Early Adolescence*, Vol. 15, No. 2, 203-219.
- RYAN-WENGER N.M. (1990) Development and psychometric properties of the Schoolagers' Coping Strategies Inventory, *Nursing Research*, Vol. 39, No. 6, 344-349.
- SPIRITO A., FRANCIS G., OVERHOLSER J., FRANK N. (1996) Coping, depression and adolescent suicide attempts, *Journal of Clinical Child Psychology*, Vol. 25, No. 2, 147-155.
- SPIRITO A., STARK L.J., TYC V.L. (1994) Stressors and coping strategies described during hospitalization by chronically ill children, *Journal of Clinical Child Psychology*, Vol. 23, No. 3, 314-322.
- SPIRITO A., STARK L.J., GIL K.M., TYC V.L. (1995) Coping with everyday and disease - related stressors by chronically ill children and adolescents, *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, Vol. 34, No. 3, 283-290.
- SHARRER V.W., RYAN-WENGER N.M. (1991) Measurements of stress and coping among school-aged children with and without recurrent abdominal pain, *Journal of School Health*, Vol. 61, No. 2, 86-91.
- VULIĆ-PRTORIĆ A. (1997) Koncept suočavanja sa stresom kod djece i adolescenata i načini njegova mjerenja, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* 36(13), 119-130.

*Anita Vulić: THE VALIDATION OF THE STRESS COPING SCALE
AMONGST CHILDREN*

S u m m a r y

The article presents the Stress coping scale amongst children which is a translated version of The Schoolagers' Coping Strategies Scale authored by Nancy Ryan-Wenger (1990). It analyzes the units and the factor structure of the scale.

After a critical review the article makes suggestions for further investigations in this field and for the use of the scale.

KEY WORDS: coping strategies inventory, children, psychometric characteristics